

Locke'un Siyasal Zoolojisi: Yasa, Hayvan ve Egemen

Sever Işık

Dr. | Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi | severquista@gmail.com

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 23, Sayı: 91-92, Yaz-Güz 2018, ss. 141-159.
Gönderim Tarihi: 21 Mayıs 2018 | Kabul Tarihi: 29 Temmuz 2018

Öz

İnsanlığın siyasal tahayyülü devasa bir hayvanat bahçesidir. Siyasal düşünce çoğunlukla negatif veya pozitif olarak hayvanı içeren metaforik bir dil üzerinden inşa ve ifade edilmiştir. Klasik siyasal yazında egemen kudretli hayvanlarla temsil edilmiştir. Bir çeşit yasadışı orman olan doğa durumunu düzene dönüştüren bu kudretli hayvanlar daima olumlanmışlardır. Düzen/yasa varlığını egemenin kudretine borçlu iken egemen ise varlığını salt kudretine borçludur. Bu yazıda öncekilerden farklı olarak John Locke'ta kudretli hayvanların negatif bir imgeye dönüştüğünü gösterecek ve bunu onun siyasal teorisiyle ilişkilendireceğim. Anayasal düzenin savunucusu olan Locke'ta kudretin simgesi olan hayvanlar yasa dışılığın ve vahşiliğin simgesi olarak negatif bir imgeye dönüşürler. Salt kaba güce istinat ederek akıllı terk eden ve yasaya tâbi olmayan bu hayvanlar insan yaşamı için daima tehdit ve tehlike oluşturacağından hukuk ile tanımlanan siyasal düzenin dışına itilirler. Egemen hayvan, hukukun egemen olduğu siyasal/sivil düzende kendine yer bulamaz.

Anahtar Kelimeler: Locke, Zooloji, Monarşi, Hayvan, Yasa, Egemen

Locke's Political Zoology: Law, Animal and the Sovereign

Abstract

The political picture of humanity is a giant zoo. Political thought has often been constructed and expressed through a metaphorical language including animals negatively or positively. In the classical political discourse, the sovereign has been represented by powerful animals. A jungle-like state of nature ordered by animals has always been affirmed. Whereas the law/order owes its presence to the power of sovereign, the sovereign owes its presence to his own power. In this article, I will demonstrate the idea that the powerful animals in John Locke's analogies turn into a negative symbol and I will relate this idea with his political theory. In Locke's political philosophy, which rigorously defends the constitutional order, animals which are allegedly the symbol of power transform into a negative image as the symbol of savagery and unlawfulness. Animals are excluded out of the political and jurisdictional order because animals that are not subject to the law and leave the reason by appealing to the brute force pose a threat to and danger for human life. This absolute image of the sovereign cannot take any place in the political/civic order in which the law occupies the role of sovereign.

Keywords: Locke, Zoology, Monarchy, Animal, Law, Sovereign

Giriş

İnsanlığın siyasal tahayyülü devasa bir hayvanat bahçesidir. Hayvan ve hayvani olan daima insan ve insani olana dair bir şeyler söyler. Bu sebeple insan, kendisini, kendi(si)nde olanı ya da olmayanı anlamak için neredeyse daima hayvana (hayvanı içeren figüratif bir dile) başvurmuştur. Onun için hayvana dair tanımlama (sınır çizmeler) ve tasvirler aynı zamanda insan ve insani olanın ne olduğuna dair bir inşa girişimidir. Hayvan insani olanın sınırını belirler; insan, insanlığından çıkınca hayvanlık âlemine dâhil olur/düşer. İnsanın tüm edimlerinin figüratif bir dil içerisinde inşasında olduğu gibi siyasal eylemler ve siyasal örgütlenmeye dair açıklama denemeleri adeta hayvanların geçit törenine dönüşür. Doğudan Batıya siyasala ilişkin tarafgir, muhalif ve tasviri tüm açıklamalar hayvanlar/canavarlar vb. yaratıklarla doludur. Geçmişten günümüze siyasal yazın ormanların kralı kudretli hükümler aslanlar, kuzu postuna bürünen adi kurtlar, akıllı kurnaz tilkiler, denizlere egeyen devasa balinalar, göklerde/yükseklerde süzülen/uçan ihtişamlı kartallar, meleyen itaatkâr zavallı koyunlar, düşkün sürüngenler, acımasız domuzlar vb. hayvanlarla doludur.

İlk zamanlardan günümüze dek yöneticileri ve halkı eğitmek, nasihat etmek (bazense yermek) için yazılan eserlerde, fabllarda insanlardan çok hayvanlar konuşur. Siyasal dünya doğal dünyanın temsili olarak görüldüğünden siyasal gerçeklik tüm çıplaklığıyla doğa dünyasında, hayvanlar âleminde mevcut ve cari olduğundan siyasal gerçekler hayvanların dilinden ifade edilir. Hayvan dolayimsız konuşur, çünkü siyasalın gerçeğini bilfiil deneyimlemektedir. Eğretilen ancak insan için söz konusu olabilmektedir. Siyasal dünyadaki iktidar ilişkileri doğa dünyasındaki iktidar ilişkileriyle örtüştüğünden hayvanların (ister hükümler olsun ister tebaa olsun) insana söyleyecek çok şeyi vardır. Bu sebeple insan binlerce yıl hayvanların sesine kulak kesilmiş ve onların (siyasal ilişki ve örgütlenme biçimlerini) öğütlerini aleni veya zımni olarak çoğunlukla siyasal hakikat olarak kaydetmiştir. Hayvani olanın aslında insani olanı temsil ve resmettiği düşünüldüğünde, siyasal zoolojide hayvan, insan suretine büründüğü gibi siyasal yaşamda insan da hayvana dönüşür, antropomorfizm ile zoomorfizm arasında daimi bir geçirgenlik yaşanır. Bazen beşer insanlaşmak için hayvanını alt etmeye çağrılırken bazen yaşamda kalmak için hayvanlaşmaya davet edilir. Hayvan insan değilse de insan hayvandır. Akıl ve dil yoksunluğu sebebiyle insan-altı olan hayvan, kendi insan-üstüne, hayvan-ı nâtik'a (eyleyerek) bir şeyler söyler. Ontolojik farkı aşmak, ortak dil içinde iletişim kurmak için hayvan insanlaş(tırıl)ır, ya

da insan, hayvan suretine bürünür. Böylece doğal/hayvani dünya ile siyasal/insani dünya arasında köprü kurulur.

Konuyu somutlaştırmak için başvuracağımız örneklerdeki hayvanların seçimi ve simgesel kullanımları rastlantısallık içermez. Bu örneklerdeki hayvanlar onu istihdam eden kişinin siyasal tutumunu temsil, siyasal tahayyülünü ifade eder. Hayvan, mecazi olarak metnin bağlamı içinde farklı anlamları (örneğin hem insanın statüsündeki yükselişi hem de alçalışı) ifade edecek şekilde kullanılabilir. Aslan örneğinin güç ve adalet imgesi olabileceği gibi acımasızlık ve vahşet imgesi de olabilir.¹ Bazen kullanılan hayvan metaforları aracılığıyla egemen nesnelleştirilerek aşağılanır, mizah konusu kılınır ve gayri meşrulaştırılır. Bazense tersine yüceltilir ve meşrulaştırılır. Yani imge/metafor yüceltmeye ilahileştirmeye hizmet ettiği gibi demonize etme işlevi de görür.

İlkçağdan itibaren özellikle egemen olan monarşi yönetimlerinin savunucuları, monarşinin meşruiyetini temin etmek için sıklıkla siyasal örgütlenme ve ilişkilerin bir örneği olarak hayvanlar âlemine başvurmuşlardır. Çünkü siyasi dünyanın gerçeğinin doğa dünyasında hayvanlar tarafından temsil edildiği düşünülmekteydi. Hayvanların bir lider etrafında toplanması bir siyasallığın doğal bir örneğini oluşturmaktaydı.. Nasıl ki evrende tek tanrının, hayvan topluluklarında tek bir hayvanın yönetimi var ise insanlar için de ideal/doğal olan yönetim yasayı koyan ve düzeni temin eden tek kişinin (“egemen hayvan”ın) yönetimiydi.

“Hayvanlar olmasaydı, insan doğası daha da anlaşılmaz olurdu” der Georges-Louis Buffon.² Düşünce tarihi boyunca insan doğası kadar politik olanın doğasını kavramak ve tanımlamak için de daima hayvana (hayvani olana) bakılmış ve hayvan(lar) politik metaforlar olarak kullanılmıştır. Söz konusu kullanım ve konumlandırma siyasalın doğası kadar onu yapan kişinin siyasal muhayyilesini anlama açısından son derece verimli sembolik alandır. İnsan ve hayvan yaşamlarının kesişim ve ayrışım noktaları politik olanın tanımlanmasında önemli bir ölçü olmuştur. Onun için hayvanın, insani (dolayısıyla politik) olanla etkileşimi son derece anlamlıdır. Bu etkileşim, hayvanın imgesel olarak konumlandırılma tarihi, bu tarihin insanlığın siyasal

1 Yunanlılar hayvanların bazı karakteristik özelliklerin sürekli taşıyıcısı olduklarını düşünmekteydiler. “Eski Yunanlılar hayvanların yalnızca kimi nitelikleri simgelemekle kalmayıp sürekli olarak bu nitelikleri gösterdiklerine inanıyorlardı.” Bkz. Jean P. Darmon, “Hayvanlar ve Mitoloji: Yunan Mitolojisinde Hayvanların Anlamsal Değeri”, *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü* I. Cilt (A-K), (yöneten Yves Bonnefoy; yay. haz. Levent Yılmaz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000, s. 383.

2 Giorgio Agamben, *Açıklık: İnsan ve Hayvan*, çev.: Meryem Mine Çilingiroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 7.

bilincine paralel olarak evrilmesi, siyasal olanın sınırlarına ve içeriğine dair yapılan tanımlamaların tarihsel olarak takip edilmesi açısından son derece önemlidir.

Parlamentocuların safında mücadele eden Locke'un amacı siyasal gücün (kralın yetkilerinin) sınırlandırılması olduğundan, hiyerarşik olarak örgütlenmiş monarşinin dayandığı teorik dayanakları yıkmaya, sözleşme temelinde iktidarı yeniden kurmaya ve güçler ayrımı yoluyla iktidarı sınırlamaya dayanan anayasal bir düzen inşa etmeye çalışır. Locke'un klasik siyasal söyleminin hükümler hayvanlara ilişkin yaklaşım ve değerlendirmelerini de onun monarşiye yönelik eleştirileri ve yasal düzen savunusu bağlamında okumak gerekir. Onun anayasal devletinde hayvanlar âleminin siyasal egemenine denk düşecek yasa üstü bir siyasal egemen/hükümler (hükümler) yoktur. Herkes yasalarla çevrelenmiş bir kafeste yaşarken bir kişinin onun dışında kalması kabul edilemez.

Bu yazıda John Locke'un siyasal düşüncesi bağlamında bir siyasal imge/metafor olarak hayvan imgesine nasıl başvurduğunu ortaya koymaya çalışacağım. Hükümlerliğin sembolü olarak görülen ve yüceltilen kudretli hayvanların sınırlandırılmış anayasal bir düzenin sıkı müdafisi olan Locke tarafından nasıl olumsuz bir bağlama ve konuma taşındığını göstererek bunu onun siyasal düşüncesiyle ilişkilendireceğim. Söz konusu hayvan karakterlerinin olumsuzlanmasının sebebi onların (hayvanlar âleminin hükümlerleri olarak) temsil ettiği düşünülen egemenin yasaya tabi olmayışı başka bir ifadeyle yasadışı olmalarıdır. (Tabii ki her daim cari olan doğa yasası bir kenara bırakılırsa). Oysa Locke için yasadışılık ancak doğa durumuna mahsus bir husustur. Sivil topluma geçişle birlikte hiç kimse yasanın dışında kalmaz. Sözleşmeyle birlikte herkes gibi yönetici de yasanın uyruğu haline gelir. Locke'un siyasal evreninde her şey kanuna tabii olduğundan egemen, artık bir kişi-hayvan değil, genel ve sürekli olan yasalardır: Egemenlik kanunudur. Bu sebeple kudretli hayvanları temsil ettiği yasa üstü bir figüre/hükümlere Locke'u düzende yer yoktur. Kanuna tabi olmayan ve boyun eğmeyen toplumsallık vasfına haiz olmadığından toplumsalın dışına itilecek, anormal ilan edilecek ve cezalandırılacaktır. Yasaya tabi olmayan kişi/ler akıllı varlıklara değil, hayvanlara mahsus bir yol olan kaba güç/şiddet kullanımına başvurarak insan yaşamını tehlikeye atacağından tehlikeli ve zararlı hayvanlar gibi öldürülebilirler.

Buradan anlaşılacağı gibi Locke için hayvani olan iki şeyle tanımlanmaktadır: 1, ussal/rasyonel olmayış; 2, yasadışı güç kullanımı. Dolayısıyla siyasal yaşamda ussallıktan kopan, gücü yegâne meşruiyet ve iktidar kaynağı yapan

kişi(ler) ve siyasal rejimler doğal olarak hayvaniliği ikame edeceklerdir. Bu aynı zamanda insani olan ile araya mesafe koymak demektir. Hayvani vasıfların cari olduğu yaşam bir çeşit siyasal ormandır. Burada düzen varlığını ve istikrarını kudretli egemenin yırtıcı pençelerine ve parçalayıcı dişlerine borçludur; haliyle yasa da kudretin eseridir. Özgürlük salt güce istinat ettiğinden “aslan kral” (egemen) hariç herkesin kafeste olduğu böylesi bir yaşamın siyasal izdüşümü ise insanlık âleminde daima görülen bir olgu olmuştur.

Egemen Olarak Siyasal Hayvanın Tarihine Kısa Bir Bakış

Politik düşünce tarihinde insan, hayvan ve politik olanın bağlantısı söz konusu olduğunda akla ilk gelen ismin Aristoteles olacağı açıktır. Politik olanla “canlılık” (zoe), yaşam (biyos) arasındaki ilişkiyi fark etme hususunda düşünce tarihinde öncü bir konuma sahip olan Aristo, “zoon politikon” olarak tanımlar.³ Bunun sebebi ise insanın logosa sahip olmasıdır. Logos iyi ve kötü, doğru ve yanlış, adil olan ve adil olmayana karar vermemize sağlayan akli ifade ettiği kadar akli/mantıklı/anlamalı konuşma yetisini de ifade eder.⁴ Doğası gereği sosyal bir varlık olan insan⁵ devletsiz bir yaşam sürdüremez. İnsanın kendi amacına ulaşması ve kemale ermesi ancak bir devlet içinde mümkün olabilir. Devletsiz yaşam ancak Tanrılara ve hayvanlara mahsus bir yaşam olabilir.⁶ Tanrı yüceliğiyle politik olanı aştığından (çünkü zaten mükemmeldir), hayvan ise aşağı olduğundan (çünkü onun için kemale erme söz konusu olamaz) politik olamazlar. Ancak politik bir hayvan olan insan, devlet (polis) içinde “en iyi”ye, kemale erebilir. Hayvan(lar)ın politik eylemle kemale ulaşamayacak olması onların doğal halde sosyo-politik sayılabilecek bir kısım karakter özelliklerine ve yapılarına sahip olmadığını anlamına gelmez.

Historia Animalium'da yaşam tarzları, etkinlikleri, sosyal becerilerini ve iletişim alışkanlıklarını dikkate alarak hayvanları sınıflandıran Aristo'ya göre bazı hayvanlar toplu halde (sosyal) bazıları ise yalnız yaşarlar. Sokulgan hayvanların bazıları dağınıkken bazı daha sosyaldir; güvercin ve turna gibi kuşlar buna örnek olarak verilebilir. Birçok balık türü ve bazı göçmen kuş türleri de bunlara dâhildir. Ona göre “toplumsal hayvanlar ortak aktivitelere sahiptirler. Arılar, karıncalar, turnalar bunlara örnektir. Bunların bazıları bir yönetici/hükümdarın idaresi altında yaşarken bazılarının ise bir hükümdarı yoktur. Örneğin arılar bir hükümdarın yönetimi altında yaşarken karınca ve sayılamayan diğerleri bir yönetim altında yaşamazlar”.⁷ Aslında söz konusu hayvanların

3 Aristoteles, *Politika*, çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 9.

4 Aristoteles, *a.g.e.*, 9-10.

5 Aristoteles, *Nikomakhos'a Ethik*, çev.: Saffet Babur, Ayraç Yayınevi, Ankara 1998, 1097b, s.10.

6 Aristoteles, *Politika*, s. 10.

7 Sabine Kalf, “Are Cranes Republicans? A Short Chapter in Political Ornithology”, Karl A. E. Eneken & Paul J. Smith (ed) *Zoology in Early Modern Culture: Intersections of Science, Theology, Philology, and*

politik oluşunu belirleyen en önemli unsur onların bir kısım ortak amaçlara sahip olmalarıdır. Aristo'nun bu görüşlerinin içimleri tartışılabilir. Fakat doğada en azından bazı türler arasında hiyerarşik bir ilişki gördüğü açıktır.

Hiyerarşik örgütlenme doğal olarak bir altlık-üstlük, yöneten yönetilen ilişkisini beraberinde getirecektir. Ona göre doğa, üstün olanla aşağı olan arasındaki zıtlıkla yönetilir. Üstün olan aşağı olanı yönettiğinden, egemenlik esas olarak üstün olanın ast olanı idare etmesidir. Bu durumda insanın hayvana, erkeğin dişiye, ruhun bedene, aklın ihtirasa yani üstün asta hükmetmesi doğanın ve dolayısıyla adaletin gereğidir.⁸ İnsanlar kendi aralarında doğaları gereği yöneten veya yönetilen konumundadır. Devletin doğal olduğunu söyleyen Aristo'nun kimin yönetmeye ehil olduğuna dair söyledikleri incelendiğinde bunun savaşta galip gelen olduğu görülür. Bu durumda Aristo insanların doğalarındaki eşitsizliklerin siyasal eşitsizliklere dayanak teşkil ettiğini düşünür. Başka bir ifadeyle siyasal eşitsizlikleri doğal eşitsizlikler üzerinden temellendirir ve rasyonalizasyona çalışır. Oysa bu rasyonalizasyonun haklı tarafı yoktur, savaşta galip gelene egemenlik hakkını tanımak, insan ve hayvanın doğası arasında bir fark olmadığını kabul etmek anlamına gelir⁹ ki bu tartışmaya açıktır.

Gerçekte doğal dünyada bir hükümlanlık, astlık üstlük ilişkisinin var olduğu, bunun doğal yaşamın istikrarı ve sürekliliği için elzem olduğu düşüncesi yüzyıllarca egemen yönetim biçimi olan monarşinin temellendirmesinde ve meşrulaştırılmasında başlıca kaynaklardan biri olmuştur. Hiyerarşik yapılanma da egemeni belirleyen şey kudrettir. Doğa dünyasında, hayvanlar âleminde hükümlan olan (karada) aslan, (havada) kartal, (denizde) balina gibi hayvanların ortak özelliği hepsinin kudretli hayvanlar olmalarıdır. Siyasal zoolojinin lügati bu hayvanlarla sınırlandıramayacak kadar zengin olsa da diğer hayvanların kuvvet ve kudretin timsali olan bu hayvanlarla boy ölçüşmeyeceği açıktır. Onların hükümlanlığının, ihtiyaçlarının kaynağı kendi kuvvet ve kudretleridir. Yönetme haklarını sadece kendilerinde bulunan kudretle temin etmişlerdir. Sürü/yönetilenler tarafından sorgulanmaları ve yasaya tabi kılınmaları düşünülemez. Ancak onlar diğer hayvanları kontrol edebilir ve yaşamlarına son verebilirler. Güçle geldiklerinden gitmeleri de ancak güçle mümkün olacaktır. Onun için (herkesin herkesin kurdu olduğu) doğa dünyasındaki mücadele kudretle belirlenen sürekli amansız bir savaştır. Ve daha önemlisi pozitif/rasyonel bir yasaya tabi değildir. Kanun/düzen akıl

Political and Religious Education içinde, Brill Academic Publishers, 2014, s. 337.

8 Neşet Toku, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara 2003, s. 55.

9 Toku, *a.g.e.*, s. 56.

ile idame etse de asla akılla kurul(a)maz. Düzen varoluşa gelişi itibarıyla irasyoneldir/hayvanidir.

Onun için tüm tarih boyunca neredeyse tüm kültürlerde hükümdar/taht/güç kahir ekseriyetle kuvvet ve kudret timsali olan hayvanlarla sembolize edilmiştir.¹⁰ Bunların başında ise kibir/gurur, cesaret, azamet ve ihtişamın sembolü olan aslan gelir. Simge hiyerarşisinde en ayrıcalıklı konumu işgal eden aslan daima “ormanların kralı” olarak görülür. Aslanın doğa dünyasının, “ormanların kralı” olması gibi “egemen” de siyasal dünyanın aslanıdır/kralıdır. Bu konumu ona sağlayan akılı değil, kudretidir. Hükümranlık, akıl ve uzlaşım ile değil, güçle tesis edilir. Devlet hükümranının kılıç hakkıdır; fatihin mülküdür. Tüm klasik siyasal söylemde egemen rasyonel/ussal olanı değil, ussal olmayanı yani hayvani olanı (kaba kuvveti) temsil eder.

Ortaçağ bu anlayış ve algının tümüyle revaçta olduğu bir dönem olarak okunabilir. Ortaçağa egemen olan söz konusu siyasal zoolojinin monarşilerin yükselişe geçtiği dönemde dahi tüm ihtişamıyla hüküm sürdüğü görülebilir. Modern siyasal düşüncenin birçok kurucu isminde bu siyasal zoolojinin izlerine sürmek mümkündür. Locke'un farkını anlamak için de önemli ve gereklidir. Örneğin sözleşmeyle insanı doğa durumundan dolayısıyla birbirinin kurdu olmaktan çıkaran Hobbes, onların başına yine hiçbirinin asla güç yettiremeyeceği bir canavar/hayvan dikmekten kendini alamaz. Hayvani olan ancak daha büyük bir hayvan tarafından sınırlandırabilmektedir. Dolayısıyla o, insanın hayvana mahsus yasadışı kaba kuvvetten ancak başka bir hayvanın kudretiyile kurtulabileceğini düşünür. Doğa durumunda özgür ve eşit hayvanlar iken birbirlerinden (kaba kuvvetinden, şiddetinden) emin olamayan (kurt) insanlar şimdi sözleşme ile girdikleri medeni toplumda egemenin yasasıyla kayıt altına alınmışlardır. Egemen güç yetirilmez bir hayvandır/devdir: Leviathan.¹¹ Burada dikkat edilmesi gereken nokta tüm insanlar medeni duruma geçerken egemenin doğa durumunda kalması hususudur. Çünkü doğa durumunu tanımlayan şey (pozitif) yasanın yokluğudur. Dolayısıyla Hobbescu yönetimde uyruklar, tebaa yasaya tabi iken Levithan yasanın üstündedir (dışındadır). Yasa ona uzan(a)maz; zira yasa onun buyruğudur/iradesidir. İnsanın hayvani karakteri/doğası ancak başka bir hayvan tarafından baskı altında tutulmak-

10 Söz konusu hayvanların diğer kültürlerdeki egemenliğe ilişkin metaforik anlamlarına ve kullanımlarına dair örnekler için bkz. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kocabalcı Yayınevi, İstanbul 2002, aslan (s. 136-137), kaplan (s. 137-139), kurt (s. 134-136), kartal (s. 133-134). Yunan mitolojisinde aslan ve diğer bazı hayvanların simgesel anlamı için bkz. Darmon, a.g.e., s. 381-386. İran mitolojisindeki aslan sembolü için bkz. Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kocabalcı Yayınları, İstanbul 2008, özellikle “şir u hurşid” maddesi (s. 464-466). İncil ve Tevrat'ta kullanımları için bkz. John Worcester, *Correspondences of the Bible: The Animals*, New Edition Boston: Massachusetts New Church Union 1926.

11 Thomas Hobbes, *Leviathan*, çev.: Semih Lim, 3. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.

ta; düzen ancak böyle sağlanmaktadır. Burada Hobbes tutarlıdır; çünkü insanı akılıyla değil, esas olarak (konumuz bağlamında hayvaniliği temsil eden) “güç arzusu”yla tanımlamaktadır. Akıl ise ancak arzu ve nefretin muhasebecisidir.

Politik zooloji ve hayvanın sembolik değerini sonuna kadar kullanan bir diğer filozof ise kendisine modern siyasal düşüncenin kurucusu payesi biçilen Niccolo Machiavelli’dir. Machiavelli, egemenin yönetimi elinde tutmak için sahip olması gerek özellikleri ifade etmek için yine hayvanları metafor olarak kullanır. Machiavelli insanlığı, insani olanı daima yasalara itaat eden insanlarla ilişkilendirirken hayvanlığı kaba kuvvet ve güçle/iktidarla ilişkilendirir. Zira yöneticiler yasayı eğmek bükme zorunda kaldıklarından genellikle hayvani yönlerini (yasa ve ahlaka tabi olmayan kaba/çıplak güç) kullanırlar. Onun hükümdarlara örnek olarak seçtiği hayvanlar aslan ve tilkidir. Buna göre basiretli ve ihtiyatlı bir hükümdar tuzakları tanımak için tilki, kurtları korkutmak içinde aslan gibi davranmalıdır. Tilki, “kurtlara karşı savunmasız” iken aslanlar “tuzaklara karşı savunmasız”dır.¹² Bir hükümdar farklı tehlikelerin ve zayıflıkların (fiziki ve siyasi) hakkından gelmek için her iki her iki hayvanın karakter özelliklerini kendinde cem etmelidir. O, iktidarını devam ettirmek için uyruklarına ve düşmanlarına karşı fiziki gücünü kullanırken (aslan) tuzaklardan kaçınmak ve idare etmek için kurnaz olup diplomasiyi kullanmalıdır (tilki). Yani fiziki gücünü diplomasiyle tahkim etmeli, hem güçlü hem de uyanık olmalıdır. Egemeni güçlendirecek olan şey bu çift karakterin kombinasyonudur. Machiavelli’in hükümdarı artık ahlaki yücelik ve adalet timsali biri değildir. Bilakis o, ahlaki kayıtlardan sıyrıldığından başarı kazanan, egemenliğini sürekli kılan çifte tabiatlı bir dünyevi hayvandır.

Monarşinin ünlü teorisyeni Jean Bodin de temsil kabiliyeti güçlü diğer önemli örnek olarak anılabilir. Bütün doğanın yasalarının monarşiye işaret ettiğini dolayısıyla monarşinin en doğal ve güvenilir yönetim biçimi olduğu düşünen Bodin’e göre evrendeki tüm varlıklar gibi hayvanlar da doğal monarşi düzenini temsil ederler. Ona göre monarşi devletin en iyi formudur; zira devletin doğal bir sureti (image) olan aileye baktığımızda sadece bir şef/baş (head) görürüz. Doğanın tüm yasaları da monarşiye işaret etmektedir. İster mikro-kozmosa ister makro-kozmosa bakalım. Mikro kozmos olan bedenin tüm organları bir başa (onun irade arzu ve isteklerine bağlı) tabi iken makro kozmos olan dünya kadir-i mutlak bir Tanrı’ya (almighty God) tabidir. Göğe baktığımızda yalnız bir güneş görüyoruz. Toplu yaşayan hayvanlar dahi ne kadar iyi olursa olsun kesinlikle çok sayıda lider kabul etmezler. En eski çağ-

¹² Niccolo Machiavelli, *Prens*, çev.: Nevin Yeni, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 107.

lardan beri tüm halklar doğal aklın ışığıyla devletin, monarşist formunu benimsemişlerdir.¹³

Evreni yöneten tek tanrının olması gibi toplu halde yaşayan hayvanların da tek bir yönetici edinmeleri insanın takip etmesi gereken doğal ve ideal örnekler olarak görülmektedir. Çokluk (ve hatta genel eşitlik) düzeni tehdit eden unsurlardır. Bir arı kolonisinde tek yönetici vardır. Burada doğal olarak, üstün olan alttakileri yönetmektedir. Arılar daima bu hiyerarşik ve monarşik doğal yönetimin popüler bir örneği olarak anılmışlardır. Ancak zamanla bu manzarada değişimler yaşanmaya başlar. Örneğin 16. ve 17. yüzyılda Zuccolo (1568-1630) gibi zoologlar karınca, turna, leylek gibi daha eşitlikçi hayvanları örnek alarak bu yaklaşıma karşı çıkarlar.¹⁴ Bodin'in egemenlik yaklaşımına, bu yaklaşımı evren ve doğada temellendirmesine anlayışına karşı çıkan Zuccolo'ya göre Tanrı'nın yönetimiyle insanın yönetimi birbiriyle ilgisiz şeylerdir. Çünkü Tanrı ve insan farklı türlerdir. Bir kısım mantıksal yetilerden mahrum olan bazı mutlakiyetçilerden başka hiç kimse yöneticilerin genellikle uyruklarıyla aynı türden olduğundan şüphe etmez. Dolayısıyla yeryüzündeki yönetim de zorunlu olarak ilahi olandan olarak farklı olacaktır. Ona göre eğer insanın örgütlenmesine örneklik teşkil edecekse pekâlâ başka hayvanlara da bakılabilir. Zuccolo taklit edilecek hayvanlar olarak turna ve leylekleri örnek verir. Şöyle der: "Eğer bir hayvanı kesinlikle bir model olarak almamız gerekiyorsa, karıncalar, turnalar ya da leyleklerin hükümetini taklit etmek daha münasip olacaktır. Ki onlar doğal olarak [aralarında] eşit ve eşit değerdedir ve aynı zamanda bir monarşide (monarşist bir yönetimde) yaşamazlar".¹⁵

Böylece Zuccolo "monarşik hayvanlar"ın (monarchic animals) karşısına "demokratik hayvan" olarak niteleyebileceğimiz hayvanları koyar. Turna figürünü ön plana çıkarır. Daha önce siyasi hayvan olarak, siyasal örgütlenmenin popüler simgesi olan arıların gölgesinde kalan turna 17. yüzyılda demokrasinin sembolü haline gelmiştir.¹⁶ Zuccolo'nun turnaların 'demokratik eğilimi'ne dair varsayımları ağırlıklı olarak doğal felsefeye dayanmaktadır. "Bir aslanın diğer aslanlara, bir balinanın diğer balinalara komuta eğine benzer olarak bir leyleğin diğerlerine hükümlanlık ettiği bir örnek yoktur".¹⁷ Zuccalo'ya göre bunun sebebi hayvanlar arasındaki itaat ve bağımlılıktan çok işbirliğinin olmasıdır. Söz konusu dönemde turna ve kartal arasında bir düş-

13 Jean Bodin, *Six Books of the Commonwealth*. Abridged and translated by M. J. Tooley. Oxford: Blackwell's Political Texts, Pp. xviii + 212, 1955, s. 207. http://www.yorku.ca/cominel/courses/3020pdf/six_books.pdf

14 Kalff, a.g.e., 438-439.

15 Kalff, a.g.e., s. 339.

16 Kalff, a.g.e., s. 440, 446.

17 Kalff, a.g.e., s. 440, 446.

manlık olduğu varsayılmaktadır. Aldrovandi, turnaların kartallarla düşman olduğunu, çünkü kartalların ahlaki açıdan mükemmelliği sembolize ettiğini söyler. Bu gözlem siyasi sembolizme dayanmaktadır. Rönesans döneminde kartal, aslan gibi diğer “monarşik hayvanlar”la birlikte bazen mükemmelliğin (superbia) sembolü olarak tasvir edilmiştir. Fakat kartal sadece kibir ve mağrurluğun değil aynı zamanda tiranlığın da sembolü ve mükemmel temsilcisi olarak görülmüştür. Kartalların tiranlarla eşitlenmesi, popüler ifadesini Erasmus’un *Institutio Principis Christianide* (1516) bulmuştur. O şöyle der: “Şimdi eğer zorba-tiran için bir benzerlik/karşılık/kıyas bulmak istiyorsan, hepsi de avlarını keserek ve parçalayarak (ve yağmalayarak) yaşayan aslan, ayı, kurt veya kartalı düşün”.¹⁸

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağı gibi mükemmelliğin sembolü olarak görülen kudretli hayvanlar Rönesans, Reform ve bu süreçte yaşanan siyasal mücadelelerle birlikte siyasal algının değişimine paralel olarak herhangi bir yasaya tabi olmayışları, tiranik oluşları sebebiyle vahşi, muzır hayvanlar olarak görülmeye ve yerilmeye başlanmışlardır. Hayvanın egemenliğinin kaynağı olan kaba kuvvet aynı zamanda onun tehlikeli ve toplumdışı sayılmasının, yasa tabi kılınmasının zorunluluğunun sebebi olacaktır. Kudret hepten olmasa da giderek egemenliğin yegâne kaynağı olmaktan çıkacaktır. Çünkü kaba kuvvet insanın hayvani boyutuna denk düşmekte, onu insan kılan akli melekelerini dışlamaktadır. Artık doğmakta olan yeni rasyonel devlet ve toplum doğal olarak hayvana (usdışına) özgü bir kaba kuvvete değil, ussal olan “sözleşme”ye dayanacaktır.

Hayvan meselesi ve onun politik olan ile ilişkisi üzerinde önemle duran Derida’da *Hayvan ve Egemen*’de egemen ve hayvan figürlerini “yasadışı” çerçevesinde birlikte düşünür. Derida’ya göre hayvan ve egemenin ortak yönü ikisinin de “yasadışı”lık (outlaw) statüsünü paylaşmalarıdır. Yani ister altında olsun ister üstünde ikisi de bir şekilde yasanın dışındadırlar. Bu sebeple hayvan ve egemen figürleri kriminal kimlikle birleştirilir.¹⁹ Kurt başta olmak üzere tilki, bekçi köpeği, Thmomas Hobbes’in sözleşme ile vücuda getirdiği seküler devleti, canavar olan Leviathan’ı ve Carl Schmitt’in saldırgan ulus-devleti, Derida’nın kralık ve egemenin hayvani imgeleri olarak tartıştığı temalardır.²⁰

18 Desiderius Erasmus, *The Education of a Christian Prince*, Edited and translated by Lisa Jardine. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, s. 30.

19 David Farrell Krell, *Derrida and our animal others: Derrida’s final seminar, the beast and the sovereign*. Bloomington: Indiana University Press, 2013, s. 10.

20 Krell, *a.g.e.*, s. 1.

John Locke'un Siyasal Zoolojisi ya da Sivil Toplumun Hayvanî Olandan Arındırılması

Locke hem *Birinci Denemede* hem de *İkinci Denemede* hayvanları sürekli olarak “ast (alt düzeydeki) yaratıklar” (inferior creatures) olarak isimlendirir.²¹ Bu isimlendirmenin aynı zamanda hiyerarşik bir konumlandırma da olduğu açıktır. Kendisinden önce yapılan genel-geçer ve klasik ayırım çerçevesinde Locke, hayvanı “üst(ün) varlık” olan insana nispetle bir ast yaratık/varlık olarak konumlandırmaktadır. Peki, insan ile hayvan arasına fark koyan ve hiyerarşiyi mümkün kılan şey nedir? Locke için bunun cevabı açıktır: Akıl/ussallık. İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Denemede Locke hayvanların belirli bir düzeyde *algılama*²² ve *belleğe* sahip olduklarını²³ fakat esas itibariyle *soyutlama* düzeyinden yoksun olduklarını ifade eder.²⁴ Soyutlama gücü bulunmadığından hayvanlar asla *genel ideler* edinemezler. “Hayvanla insanı tümüyle ayırt eden ve araya böylesine bir uzaklık koyan ayırım” budur.²⁵ Tümel ideler edinme yetkinliğine ulaşamama insan ile hayvan arasındaki büyük farktır. Hayvanlar duyumu aldıkları tikel ideleri birleştiremezler.

Girişte bahsettiğimiz gibi üstün olanın ast olanı idare etmesi Tanrı'nın/doğanın yasası olduğundan Locke, hayvanların insanın emrine verilmiş olduğunu düşünür. İnsanın üstünlüğünün ve de ast düzeydeki yaratıklar üzerinde hükümlerlik hakkına sahip oluşunun sebebi ise akıllı oluşu ve Tanrı'nın onu kendi suretinde yaratmasıdır.²⁶ İnsan Tanrı'nın kendisindeki sesi olan akliya yaşamı için yararlı olduğunu düşündüğü şeyleri kullanmaya dair bir hakka/

21 John Locke, “The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer”, Ian Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, (s. 7-99) içinde, Yale University Press, New Haven, Conn. 2003, s. 28/22, 67-68/44-45, 87/56, 92/59; John Locke, “The Second Treatise on Government”, Ian Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, (ss. 100-214) içinde, Yale University Press, New Haven, Conn. 2003, s. 27/111, 79/132, 163/173. Locke'un *Birinci Deneme* ve *İkinci Denemesine* atfı yapılan numaraların ilki paragraf, ikincisi ise sayfa numarasıdır.

22 John Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, çev.: Meral Delikara Topçu, Öteki Yayınevi, Ankara 1999, s. 114-115.

23 Locke, *a.g.e.*, s. 118.

24 Locke, *a.g.e.*, s. 121.

25 Locke, *a.g.e.*, s. 122. Locke için hayvanlar Kartezyen düşüncede savunulduğu gibi mekanik/makine varlıklar değildi. Öyle ki alay yoluyla Kartezyenleri kasten bir defasında defterine şöyle yazmıştı: “Dileğim şu” demişti Locke, (hayvanların salt makine olduğuna inanan) Kartezyenciler öyle bir at icat etsin ki “insan, atın boş durduğu zamanlarda saman ve yulaf vermeksizin dilediği zaman binebilsin”. Bkz. Roger Woolhouse, *John Locke*, çev.: Akın Terzi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 183. Başka bir defasında ise bir filin teşrih edilmesi meselesinde “Locke'un, bu iş bu kocaman hayvanın beyin epifizisinin, bedeni oranında büyük olduğunu ortaya çıkaracak olursa Kartezyencilerin bu hayvanın büyük bir ruhu olduğunu söylemek zorunda kalacakları yolunda latifeler etmesine yol açmıştı: “Ama fillerin yazı yazabilecekleri doğrusu eğer, onlara kağıt ve mürekkep verilmesini hiç istemem; yoksa bizden sonraki kuşaklara, biz insanların makineden ibaret olduğunu ve yalnızca kendilerinde anlık bulunduğunu söylerler anılarında”. Bkz. Woolhouse, *a.g.e.*, s. 191.

26 Locke, “The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer”, s. 30/23.

mülkiyete sahiptir.²⁷ Tanrı, lütuf ve inayetiyle insana “hareket eden her canlı varlık” üzerinde ortak hükümlanlık ve mülkiyet hakkı tanımış, onları insanın hükümlanlığı altına koymuştur (Tekvin 28). Locke’a göre Kutsal Kitap’ta (Tekvin 28. ayette) bahsedilen bu canlı varlıklar yeryüzüne ait “ussal olmayan” hayvanlar olup yerleşim yerlerine göre üç türdürler: Denizlerde yüzen balıklar, göklerde uçan kuşlar ve yeryüzündeki hayvanlardır ki bunlarda üç kısma ayrılırlar: Sığırlar, vahşi hayvanlar ve sürüngenler. İnsan tüm bu ast varlıklar üzerinde ortak bir hakka sahiptir. Söz konusu hükümlanlık hakkı kesinlikle insanı içermez.²⁸ Bir insanın/egemenin veya bir insan grubunun hemcinsi bir diğer “canlı varlık” olan insan üzerinde hükümlanlığı söz konusu olamaz.

Locke’un hem *Birinci Denemede* hem de *İkinci Denemede* hayvanlardan çoğunlukla insanın mülkiyeti kapsamında bahsettiğini vurgulamak gerekir ki, zaten mülkiyet hükümlanlık ilişkisinin doğal bir unsuru olarak görülebilir. Ast olanlar üst olanların ortak hükümlanlığına bırakılmıştır. Locke, *Birinci Deneme*’de mülkiyetin krala hasredilemeyeceğini ve insanın mülk olarak görülemeyeceğini özenle ve mükerreren vurgular. Ancak insan kendinden alt türler üzerine bir mülkiyete sahiptir. Ve bu da yine sadece krala değil, tüm insanlığa ait olan ortak bir mülkiyettir. İnsan bu ortak mülkü emek yoluyla bireysel mülke dönüştürülebilir. Locke için toprak ve yeryüzündeki yemişlerle birlikte hayvanlar da mülk edinebilir varlıklar statüsündedir.²⁹ Ast düzeydeki bu varlıkların yiyecek olarak³⁰ insanın mülkiyetine verilmesi insanın yaşamını/varlığını devam ettirmesi zorunluluğa dayanmaktadır. Gerçekten ihtiyaçların zorunlu kılması halinde insan bu şeyleri (konu kapsamında hayvanları) kullanım yoluyla tüketebilir, yok edebilir.³¹ *Birinci Deneme*’de Locke’un temel kaygısı insanın hayvan üzerindeki hükümlanlığını ve ortak mülkiyetini temellendirmekten çok Filmer’in savunduğu “kralın ilahi haklar doktrini” çerçevesinde iddia ettiği şekliye kralların yeryüzündeki bir canlı varlık olarak kendi hemcinsleri olan insanlar üzerinde (özel) hükümlanlık ve mülkiyet hakkı olduğu iddiasını çürütmektir. Yani insanın insan üzerinde ilahi hakka istinat eden bir hükümlanlığı söz konusu olamaz. Hükümlanlık ve bunun sonucu olan mülkiyet ilişkisi ancak bir tür olarak insan ile ontolojik olarak daha alt düzede bir varlık arasında söz konusu olabilir. Tabiiyet de yasaya tabi olmayan bir egemene değil, toplumun rıza ve iradesine istinat eden yasayadır.

27 Locke, *a.g.e.*, s. 86/56.

28 Locke, *a.g.e.*, s. 25-28/20-22, 30/23, 86/56.

29 Locke, “The Second Treatise on Government”, s. 48/120, 27/111.

30 Locke, “The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer”, s. 28/112.

31 Locke, *a.g.e.*, s. 92/59, 86/56.

Locke, yukarıda bazı örneklerini andığımız siyasal yaşamı kudretli bir egemenin etrafında oluşan bir düzen olarak tasarlayan monarşiye meyilli klasik siyasal düşünceden ayrılarak egemen olarak kudretin yerine kanunu ikame eder. Ve sözleşme ile vücuda gelen yönetim dâhil herkesi kanunla sınırlandırır. Lockecü siyasal kuramda sözleşme herkes için bağlayıcıdır ve Hobbes'ta olduğu gibi toplumun gücünün de kendinde temerküz ettiği sözleşme dışı kalan bir hükümlan yoktur. Onun için yasadan bağışık fiziksel kudretine istinaden kendi kanunu koyan ve icra eden kudretli hayvan figürü kaçınılmaz olarak Locke için anti-sosyal (toplumdışı ve karşıtı) bir figüre dönüşür. Çünkü yasallıkla tanımlanan medeni topluma dahil olmayan, dahil olduğunda ise sürekli medeni yasayı çığneyen veya ilga eden kişi vatandaşlıktan vahşi (yırtıcı) hayvan statüsüne düşer. Bireyin ve toplumun yaşamını tehdit ettiklerinden birlikte yaşamın mümkün olmadığı bu kişiler kendilerini saldırdıkları kişi ve toplumla savaş durumuna koyduklarından onlara zararlı hayvan muamelesi yapılabilir.

Kudreti sembolize eden hayvanlara çok az atıf yapan Locke, İkinci Denemede aslan, kaplan, kurt vb. kudreti sembolize eden hayvanları sürekli yasadışı monarşist egemenlik bağlamında düşünür, hükümlanın insanların hükümlanı olması gibi aslanda "hayvanların kralı"dır.³² Dolayısıyla yasaya tabi olmayan hükümlan düşüncesi, "yasadışılık" Locke'un aklına bazen aslanı bazen de onunla birlikte kaplan ve kurt gibi hayvanları getirmektedir. Bu hayvanların ortak özelliği "vahşi" ve "yırtıcı" hayvanlar olmalarıdır.³³ Locke, kudretin ve mükemmeliyetin sembolü olan bu hayvanlardan politik bağlamda bahsettiğinde onları daima olumsuz bir şekilde konumlandırır. Söz konusu kudretli hayvanlar politik zoolojinin negatif imgelerine dönüşürler. Bu sebeple de onlar insanın güven ve refah arzusuyla oluşturduğu siyasal bir düzende asla ayrıcalıklı bir konum teşkil etmezler. Dahası sosyal varlıklar olmadıklarından ehlileşip yasaya tabi kılınmadıkça daima kendilerinden emin olun(a)mayacak tehlikeli varlıklar olarak görüleceklerdir. Bilfiil sahip oldukları yasadışı kuvvet sebebiyle başkalarının hayatını tehlikeye soktukları kadar kendilerini tehlikeye atmış olacaktadırlar. Artık onlar insanların kudretleri dolayısıyla itaat edecekleri varlıklar değildir. Çünkü yeni siyasal tahayyülde kuvvet ve meşruiyet artık fiziksel/kaba güce değil, sözleşmeye yani rasyonel bir edime dayanmaktadır. Güce ise kanunun yetki verdiği kişi veya kişilerce ancak "kanun namına" başvurulabilir. Hayvani olanı temsil eden fiziksel güç ve ona dayanan hak anlayışının Lockecü zoolojide yeri yoktur. Onun için monarşik siyasal imgelemin/zoolojinin kudretli, azametli egemen hayvanları

32 Locke, *a.g.e.*, s. 15/15.

33 Locke, *a.g.e.*, s. 56/37; Locke, "The Second Treatise on Government", s. 11/104.

sivil toplum için tehlike arz ederler. Herkesle eşitlenmek için gerektiğinde pençelerinin, diş ve tırnaklarının sökülmesi gerekmektedir. Şayet buna razı olmazlarsa ölümle cezalandırılabilirler. Lockecu sivil toplumda artık aslanların kaplanların ve kurtların kendisine denk gelecek bir siyasal makam, bir hükümlerlik yoktur. Herkes sınırlandırılmış ve yasayla mukayyet kılınmıştır. Başka bir ifadeyle yasanın zincirine vurulmuştur. Zincirin uzunluğu her bir hayvanın tekinin diğeri için tehlike ve tehdit arz ettiği yere kadardır.

Locke, bu hayvanlardan aslan ve kaplandan İkinci Denemede ilk olarak doğa durumunu açıkladığı bölümde “insanın birlikte ne toplum kurabildiği ne de güvende de olabildiği vahşi hayvanlar” olarak bahseder. Burada Locke, insanın doğa durumunda doğa yasası gereğince kendindeki cezalandırma iktidarını kullanarak haksız yere şiddet uygulayarak kan döken ve böylece telafisi mümkün olmayan bir zarara sebep olan kişiyi-kişileri öldürebileceğini söyler ve bu kişileri hayvanlara benzetir. Söz konusu kişiler haksız şiddet uygulayarak Tanrı'nın bağıışı olan aklın/doğanın yasasını reddettiklerinden, tüm insanlara savaş açmış ve kendilerini onlarla savaş durumuna koymuş olduklarından Locke'a göre doğa yasası gereğince zararlı hayvanlar gibi öldürülmeleri meşrudur. Zira doğa yasası gereğince “insan kanı döken kişinin kanıda (insan tarafından) dökülecektir”.³⁴ Savaş durumu ise bir “düşmanlık ve yok etme/yıkım hali” olduğundan insan, “insanın, mümkün olduğu ölçüde çok korunması”nı buyuran doğa yasası (law of nature) gereğince kendisini yok etmekle tehdit edeni yok etmek hakkına sahiptir. İnsan kendisine savaş açmış, düşmanlık ilan etmiş bir insanı aslan ya da kurt gibi vahşi hayvanları hangi gerekçelerle öldürüyorsa öldürebilir. Çünkü bu insanlar tıpkı hayvanlar gibi ortak akıl yasasına tabi olmadıklarından güç ve şiddetten başka kural tanımazlar. Bu sebeple bu insanlara güç yetirdiklerini yok etmeleri kesin olan tehlikeli ve zararlı av hayvanları olarak muamele edilebilir.³⁵

İnsan hangi gerekçeyle başka bir hayvanın yaşamına son verebilir? Yukarıda belirttiğimiz gibi insan yaşamının sürdürme zorunluluğu dolayısıyla hayvanları tüketebilir/öldürebilir. Fakat burada Locke, beslenme/yaşama amaçlı bir öldürmeden değil, yaşamın tehlikeye atılmasından mütevellit bir öldürmekten bahsetmektedir. Onun için burada bahsedilen vahşi ve yırtıcı hayvanlardır. Zaten Locke mülkiyet, beslenme ve üretim söz konusu olduğunda daha çok evcil hayvanları örnek olarak seçer. Fakat burada seçtiği hayvanların vahşi-yırtıcı dolayısıyla saldırgan ve ölümcül

34 Locke, *a.g.e.*, s. 11/104. Locke, burada Tekvin'in 9. bölümünün 6. ayetinin hükmünü doğa yasası olarak konumlandırmaktadır. Bu dini bir hüküm olmakla beraber aynı zamanda aklın da yasasıdır. Çünkü ona göre insan doğa yasasını aklıyla kavrayabileceği gibi vahiy yoluyla da ondan haberdar olabilir.

35 Locke, *a.g.e.*, s. 16/107.

olduklarına dikkat etmek gerekir. İnsan yasadışı bir şiddetle yaşamına veya mülkiyetine tasallut eden bu hayvanları öldürebilir. Vahşi hayvanların öldürme iktidarı onların kaba kudretinden kaynaklandığından hiçbir yasaya ve sınırlamaya tabi değildir. Dolayısıyla Locke için söz konusu hayvanlar zincire vurulmamış olduklarından diğer hayvanlarda onların şerrinden emin olmayacaklardır. Zira kendilerindeki güçle daima diğerlerini köleleştirme, itaat ettirme ve hatta yaşamına son vermeye muktedir olacaklardır. Kudretli ve yırtıcı hayvanların başköşeyi işgal ettiği bu monarşik siyasal zooloji Locke için kurtulması gereken bir siyasal tahayyülün temsilidir. Locke'un zoolojisinde sınırlandırılmamış, zincire vurulmamış hayvana mahsus bir yol olan kaba kuvvet düzen ve adaleti tesis etmez, bilakis tehdit eder. Onun için yapılması gereken bizzat sorunun kaynağı olan gücün tahdit edilmesidir. Güç temerküzünün önüne geçmek onun düşüncesinin özüdür. Kendisi pek bahsetmese de Locke'un Zuccalo'nun bahsettiği türden sosyal, eşitlikçi, ussal/ uysal, uyumlu hayvanları daha çok yeğleyeceğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Locke, aslan figürü üç kez anar, bir defasında ona diğer bir yırtıcı olan kaplan bir kez de kurt eşlik eder. Sadece aslanın adını andığı yer ise monarşiden bahsettiği pasajdır ki burada kastı doğrudan kraldır. Çünkü monarşik düzende herkes eşit ve yasaya tabi iken hükümler üstün ve yasaya tabi olmayandır, yasa da onun buyruğudur. Uyruklar güvenlikleri için onun buyruklarına sadakatle itaat etmelidir. Söz konusu anlayış devleti sözleşmeden türeten Hobbes'un anlayışı ile de uyumludur. Zira onun sözleşmesiyle hükümler (herkesin onayıyla) yasanın dışında kalan tek kişi olarak mutlak egemendir. Dolayısıyla işini kudretle gören bir hayvandır/Levitahan'dır ve yasaya tabi değildir. Oysa Hobbes'tan farklı olarak Locke'ta hiç kimse sözleşmenin dışında kalmaz.

Rıza ve oydaşım esasına istinat eden sözleşmeyle herkes eşit hak ve yetkiye sahiptir. Bu noktada doğa durumunda dolayısıyla toplum dışı ve yasadışı kalan ve gücün kendinde temerküz ettiği monark tehlikenin bizzat kendisidir. Herkese istediğini buyuran bir egemen tam da Locke'un siyasetten çekip almak istediği figürdü. Onun için yasadışı/hukuk dışı güce istinat eden, yaşam için tehlike ve tehdit oluşturan hükümler hayvanlar daima olumsuz ve ortadan kaldırılması gerekeni sembolize ederler. Başka bir ifadeyle Lockecu siyasal zoolojide aslanlara kaplanlara kurtlara (ismini anmasa da biz ekleyebiliriz kartallara, balinalara, fillere) yer yoktur.

Tekrar sözleşme ve "aslan kral" ilişkisine dönersek, Locke, kralın ne klasik monarşist kuramlarda olduğu gibi doğal olarak ne de Hobbesvari bir sözleşme temelinde yasanın dışında veya üzerinde kalmasını kesinlikle onaylamaz.

Zira bu sözleşmenin ve dahi onu yapan akıl sahibi bir varlık olan insanın doğasına aykırıdır. Hobbes yasanın dışında kalan Levitahan'ın yönetiminin özgürlüklerine mal olmakla beraber diğerlerinin de yararına olacağını, bunun uyrukların güvenlik ve refahına hizmet edeceğini düşünür. Oysa Locke'a göre sadece kendi kudret ve menfaatini seven insanın, kendi memnuniyeti için çalışan diğer hayvanları incitmekten alıkoyması gerçekte bu hayvanlara gösterilen bir özen ve ihtimam değil, bizzat efendinin ben/menfaat sevgisinden kaynaklan bir davranıştır.³⁶

Sivil toplumda hiç kimseyi yasalardan muaf tutmayan³⁷ Locke'un siyasal zooloji perspektifinden, sivil toplum ormanın (herkesin herkese karşı savaşını tanımlayan doğa durumunun) alternatifidir.³⁸ Locke'a göre insanlar sözleşmeyle oluşturdukları sivil toplumda yasaya başvurma, birbirleriyle olan çatışmalarını sınırlandıran uzlaşmazlıklarını karara bağlayan hâkimlere ve bu hâkimlerin takip ettiği yasalara sahiptirler. Oysa mutlak bir hükümrânın/Leviathan'ın baskı ve şiddetine karşı uyrukların başvurabileceği herhangi bir koruyucu ya da yargı mercii yoktur. Sivil toplumda uyrukların kendi aralarına barış güvenliğini sağlamak için yasalar konmuştur. Ancak yasaların üstünde olduğundan bu yönetici eylemleriyle herkesten daha fazla zarar-zıyan verme imkânına sahiptir. Fakat onu sorgulamak bile nifak ve isyan sayılır. Locke'a göre sözleşme mantığı içerisinde böyle bir kudretli hayvanın/egemenin varlığı kabul edilemez. Sanki tüm toplum sözleşmeyle yasaya tabi olmak konusunda anlaşmışken tek kişi doğa durumundaki tüm özgürlük, hak ve salahiyetlerini (dokunulmaz bir şekilde) elinde tutmaya devam etmektedir. Bu durum hiçte rasyonel değildir; çünkü küçük tehlikelerden bile kaçan insanların daha büyük tehlikelere kucak açtığını varsaymaktadır. Ona göre bu tilki ve kokarcanın zararlarından dahi kaçınmaya ihtimam gösteren insanların bir çeşit güvenlik gerekçesiyle aslanlar tarafından yutulmaya razı olacaklarını düşünmek kadar aptalcadır.³⁹ Oysa insanlar bir efendinin keyfi ve yararı için topluma giren akıldan mahrum hayvanlar (ast yaratıklar sürüsü) değil, kendi yaraları için topluma giren akıllı yaratıklardır.⁴⁰

Söz konusu iktidar tümüyle güce dayanan, yaşama son vermeyi dahi içeren despotik, mutlak ve keyfi bir iktidardır. Bu doğal bir iktidar da değildir. Doğa insana ne kendi yaşamı ne de başka insanın yaşamı üzerinde böylece bir iktidar vermediğinden bu iktidar sözleşme kaynaklı da olamaz. Bu

36 Locke, *a.g.e.*, s. 93/140.

37 Locke, "The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer", s. 94/60.

38 Benjamin R. Barber, *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, University of California Press, Berkeley 1984, s. 20.

39 Locke, "The Second Treatise on Government", s. 93/140.

40 Locke, *a.g.e.*, s. 163/173.

iktidar saldırganın kendisini başkası ile savaş durumuna koyması sebebiyle yaşam hakkını kaybetmesine sebep olan bir iktidardır. Böyle bir egemen Tanrı'nın verdiği ortak kurallar koyan, insanların birleşmesini ve bir arada barış içinde yaşamasını mümkün kılan akli terk etmiştir. Haksız bir şekilde güce başvuran kişi kendi türüne isyan etmiş ve ondan ayrılarak hayvan türüne dahil olmuş olacağından zarara uğrayan kişi, insanların geri kalanı ve adaletin icrası/ifası için ona katılacak kişilerle birlikte toplumda güvenliği sağlamak için insanoğlunun ne birlikte toplum kurabileceği ne de güvenlik içinde olabileceği kişiyi/kişileri vahşi hayvanlar ve muzır/tehlikeli (noxious) canavarlar gibi yok edilebilir. Kendisinin ve yaşamının sahibi olan kişi yaşamını korumak için gerekli olan araçları edinme hakkına da sahiptir.⁴¹ Çünkü kişiyi başkasıyla savaş durumuna koyan şey adaletsiz/yasasız/hayvani güç kullanımudur. Zararımı telafi edecek bir yasa ya da ortak yargı (common judge) merciinin olmayacağı bir durumda suçlu kişi bedel/ceza olarak kendi yaşam hakkını kaybedecektir. Zira o, hayvanlara mahsus bir yol/usul (the way of beasts) olan salt, haksız güç kullanımı yoluyla insan ile insan arasında kural koyan ve düzen tesis eden akli terk ettiğinden kendisine karşı güç kullandığı kişi tarafından kendi varlığı için tehlikeli vahşi ve yırtıcı herhangi bir hayvan gibi yok edilmeye (destroyed) maruz hale gelir.⁴² Söz konusu eylemler salt intikam alma eylemleri değildir. Zorbalaşarak tehlikeli hayvanlara dönüşen kişileri yok etme eylem(ler)inin bireysel zararların telafisi kadar sivil toplumu koruma görevi de bulunmaktadır.⁴³ Barış adına da olsa egemenin yasasız güç kullanımı mazur görülmez. Kuzunun boynu kesmek isteyen kurda direnç göstermeden teslim olması şeklindeki yasasız şiddetin egemenin lehine (zayıf ve güçlü arasında) tesis edeceği barış da takdir edilesi bir barış değildir.⁴⁴ Böylesi bir barıştan masum insanlar değil, şiddet uygulayan yağmacılar, baskıcılar, hırsızlar yarar görür.

Locke'a göre monarşik tasavvurda dünyadaki tüm mevcut yönetimler gücün ürünü olarak kabul edilmekteydi ve insanlar da tıpkı hayvanlarda olduğu gibi en güçlü olan tarafından yürütülen yasalarla yönetilmekte ve bir arada tutulmaktaydı. Bu düşüncenin doğal uzantısı olarak insanlar sürekli ihanet, isyan ve kaosa eğilim gösterecek kişiler olarak düşünülmekteydiler. Çünkü insanlar en güçlü hayvanın kudretli pençesiyle kontrol altında tutulmaktadır. Kontrolün zayıfladığı an düzenin hemen kaosa döneceği düşünülmekteydi. Şayet insanların sürekli olarak böyle olduğu düşünülme istenmiyorsa Lo-

41 Locke, *a.g.e.*, s. 172/177.

42 Locke, *a.g.e.*, s. 181/181.

43 John Dunn, *Locke*, çev.: Hakan Gür, Dost Yayınları, Ankara 2009, s. 100.

44 Locke, *a.g.e.*, s. 228/201.

cke'a göre iktidarın kökenini, doğuşunu ve egemeni (iktidara sahip kişileri) belirlemek için yeni bir yol ve yöntemin ortaya konulması gerekmektedir.⁴⁵ Locke'un siyasal kuramı tam da bu çabasının somut bir örneğidir. Locke'un yapmak istediği şey siyasetten bu hayvani olan şeyin dışlanmasıdır.

Sonuç

Klasik siyasal düşünce ve yazında hükümler daima üstün karakter özellikleri ile ön plana çıkan kudretli hayvan olarak resmedilir. Siyasi düzen varlığını ve devamlılığını ona borçludur. Doğa dünyasının örneği olan hayvanlar âleminde hüküm süren iktidar ve örgütlenme biçimi insan dünyasında da takip edilmesi gereken siyasallığın doğal bir örneği olarak görülür. Aslında hayvanlar kendileri için konulmuş olan hiyerarşik bir düzen içinde yer almaktadırlar. Dolayısıyla o bir yerde Tanrı'nın yaratıkları için uygun gördüğü ve evrene yerleştirdiği bir siyasallık/düzen/yasa formudur. Kudretli hayvanların doğal dünyanın hükümlerleri olması gibi siyasal dünyada da bir tek hükümler olmalıdır. Kudret, düzenin dolayısıyla güvenliği temin eden "siyasal"ın özüdür ve yasadan bağıştır.

Locke'a göre insanın hayvanlardan ayıran ve üstün kılan en temel vasfı rasyonel olmasıdır. Rasyonel varlık olarak kendi altı olan canlılar üzerinde bir hükümlerliği bulunmakla beraber insanın insan üzerinde egemenliğinin hiçbir rasyonel ve doğal temeli yoktur. Rasyonel olan insanlar başkasının yararı için değil, kendi yararları için kendi rızalarıyla topluma dâhil olmuşlardır. Ve toplumda yönetim toplumun iradesine istinat eden yasama organının yaptığı, yürütmenin icra ettiği açık ve ilan edilmiş yasalarla gerçekleştirilir. Dolayısıyla artık kudret sahibi olan herhangi bir kişisel egemenden ve kurumdan bahsedilemez. Eğer bir egemenden bahsedeceksek oda kanunlardır. Hiç kimse kaynağını yasadan almayan bir güç kullanamaz. Sivil toplum mevcudiyetini bir egemenin yasadışı kudretine borçlu değildir. Yasaya tabi olmayan güç kullanımı hayvanlara mahsus bir yol ve yöntem olduğundan sivil toplumun dışına itilir. Artık fiziksel kudret meşruiyeti temin, düzeni tesis edemez.

Egemeni simgeleyen hayvan figürleri Locke'ta negatif anlam kazanırlar. Kudretli hayvanlar onun zoolojisinde artık yasa dışılık, vahşilik, yırtıcılık, saldırganlık ve yabaniğin simgesi haline gelirler. Vahşi hayvan imgelerin ön plana çıkarılmasının, olumsuzlanmasının sebebi egemenin siyasal kuramdan izole edilmesi arzusudur. Onun için hayvani/hayvanca olanın sivil toplumda yeri yoktur. Sivil toplum güçlü havyaların egemen olduğu (ve ka-

⁴⁵ Locke, *a.g.e.*, s. 1/100-101.

fes dışında kaldığı) ormanın alternatifidir. Burada hiç kimse yasanın dışında kalamaz. Yasadışı alanda eyleyen kişiler insanın yaşamını için daimi tehlike oluşturacaklarından bunlarla birlikte yaşanılmaz. Bu yola başvuran kişilere zararlı hayvan muamelesi yapılabilir. Locke açıkça hayvani olanı sivil/politik olanın tam karşı kutbuna yerleştirir. Medeni bir faaliyet olarak siyaset ancak ussal ve yasal olan olarak insan tarafından icra edilen bir faaliyettir; onda hayvani olana yer yoktur.

Kaynakça

- AGAMBEN, Giorgio, *Açıklık: İnsan ve Hayvan*, çev.: Meryem Mine Çilingiroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.
- ARİSTOTELES, *Politika*, çev.: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- ARİSTOTELES, *Nikomakhos'a Etik*, çev.: Saffet Babur, Ayraç Yayınevi, Ankara 1998.
- BARBER, Benjamin R. *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*, University of California Press, Berkeley 1984.
- BODİN, Jean, *Six Books of the Commonwealth*. Abridged and translated by M. J. Tooley. Oxford: Blackwell's Political Texts, Pp. xviii + 212, 1955. http://www.yorku.ca/cominel/courses/3020pdf/six_books.pdf
- ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2002.
- DARMON, Jean P., "Hayvanlar ve Mitoloji. Yunan Mitolojisinde Hayvanların Anlamsal Değeri", *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü I. Cilt (A-K)*, (yöneten Yves Bonnefoy; yay. haz. Levent Yılmaz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2000.
- DUNN, John, *Locke*, çev.: Hakan Gür, Dost Yayınları, Ankara 2009.
- ERASMUS, Desiderius, *The Education of a Christian Prince*, Edited and translated by Lisa Jardine. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- HOBBS, Thomas, *Leviathan*, çev.: Semih Lim, 3. baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- LOCKE, John, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, çev.: Meral Delikara Topçu, Öteki Yayınevi, Ankara 1999.
- LOCKE, John, "The Second Treatise on Government", Ian Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, (ss. 100-214) içinde, Yale University Press, New Haven, Conn. 2003.
- LOCKE, John, "The First Treatise: The False Principles and Foundation of Sir Robert Filmer", Ian Shapiro (Ed.), *Two Treatises of Government and A Letter Concerning Toleration*, (s. 7-99) içinde, Yale University Press, New Haven, Conn. 2003.
- KALFF, Sabine, "Are Cranes Republicans? A Short Chapter in Political Ornithology", Karl A. E. Enekel & Paul J. Smith (ed) *Zoology in Early Modern Culture: Intersections of Science, Theology, Philology, and Political and Religious Education* içinde, Brill Academic Publishers, 2014, s. 437-459.
- KRELL, David Farrell, *Derrida And Our Animal Others: Derrida's Final Seminar, The Beast And The Sovereign*. Bloomington:Indiana University Press, 2013.
- MACHIAVELLİ, Niccolo, *Prens*, çev.: Nevin Yeni, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2005.

WOOLHOUSE, Roger, *John Locke*, çev.: Akın Terzi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

WORCESTER, John, *Correspondences of the Bible: The Animals*, New Edition Boston: Massachusetts New Church Union, 1926.

TOKU, Neşet, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Ankara 2003.

YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.